

جایگاه مسجد از منظر قرآن و حدیث با تأکید بر کارکردها و آسیب‌های مساجد کابل

عبدالمعزز رحمانی^۱

چکیده

در قرآن کریم و احادیث نبوی درباره مسجد، آیات و روایات متعددی وارد شده است؛ اعمار و تأسیس مساجد یکی از وظایف مهم پیامبران بوده است؛ ولی سؤال اصلی اینجاست که در قرآن و حدیث کدام ابعاد مسجد بیشتر مورد توجه قرار گرفته است؟ ابعاد آموزشی، تربیتی و فرهنگی مسجد از منظر قرآن و حدیث چگونه است؟ با توجه به تصویری که از مسجد در قرآن و روایات وجود دارد، کارکردها و آسیب‌های مساجد کابل را چگونه می‌توان ارزیابی کرد؟ براساس آیات و روایات چه راه‌کارهایی را می‌توان برای بهبود نقش‌آفرینی مساجد کابل ارائه کرد؟ دین مقدس اسلام از آغاز تأسیس با مساجد پیوند استوار و ناگسستنی داشته است. نقش مسجد در ترویج عبادت، تعلیم و تربیت، صلح، امنیت و اصلاح افراد جامعه اسلامی غیرقابل انکار است. اما ضعف و کاستی که به تدریج در امت اسلامی راه یافته، عبارت است از این که کارکردهای آموزشی، تربیتی، فرهنگی و ... مساجد کم‌رنگ شده‌اند. بنابراین، تحقیق درباره جایگاه، کارکرد و آسیب‌های مسجد از منظر قرآن و حدیث یک ضرورت اساسی است. همچنین ضرورت دارد که با توجه جایگاه و کارکردهای مسجد در قرآن و روایات، مساجد کابل نیز مورد بررسی قرار گیرند. این پژوهش در راستای همین ضرورت با استفاده از روش میدانی و اسنادی یا کتابخانه‌ای انجام پذیرفته است.

واژگان کلیدی: مسجد، قرآن، حدیث، کارکرد، آسیب.

مقدمه

مسجد جایی است که نقش بسیار ارزنده در تربیت فرد و بازسازی اجتماع و حاکم کردن دین در جامعه دارد. بر همین اساس مسلمانان باید به مساجد روی آورند و آن را به پایگاهی برای تربیت افراد و ساختن جامعه تبدیل کنند. در این نوشتار به موضوع «جایگاه مسجد از منظر قرآن و حدیث، با تأکید بر کارکردها و آسیب‌های مساجد کابل» پرداخته شده است و کوشش گردیده که از منابع قرآنی و احادیث، ابعاد و کارکردهای مسجد توضیح داده شود.

در این نوشتار به‌طور مشخص کوشش شده است که مسجد از آدرس قرآن و حدیث معرفی گردد، تا جایگاه معنوی و مقدس مسجد به‌طور واضح، روشن گردد. مسجد در عصر رسول الله (ص) فعالیت متنوع داشت، نقش مسجد در آغاز اسلام بسیار ارزنده و اساسی بود؛ مسجد نه تنها مرکز عبادت بود بلکه تمام برنامه‌ها و تصمیم‌گیری‌های مسلمانان نیز از مسجد صورت می‌گرفت، در این تحقیق کوشش شده است که به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

در آیات و روایات کدام ابعاد مسجد بیشتر مورد توجه قرار گرفته است؟

ابعاد مسجد از منظر قرآن و حدیث کدامند؟

ابعاد تربیتی مسجد از منظر قرآن و حدیث کدامند؟

ابعاد فرهنگی مسجد از منظر قرآن و حدیث چگونه است؟

کارکردها و آسیب‌های مساجد کابل را از منظر قرآن و حدیث چگونه می‌توان

ارزیابی کرد؟

در ارتباط با مساجد در تمام نقاط کشور افغانستان موجود است؛ اما متأسفانه نبود برنامه و پایین بودن سطح آگاهی و سواد مردم نسبت به نقش و جایگاه مسجد، کاستی بزرگ در جامعه به وجود آورده است؛ از جمله گسترش ناامنی، تعصبات قومی، سمتی، زبانی و مذهبی و... که همه ناشی از عدم آگاهی از اسلام و ارزشات انسانی می‌باشد، مسجد در تقویت آگاهی ارزشهای اسلامی و انسانی

از مقام و جایگاه بلند برخوردار است.

معرفی جایگاه، مقام و عظمت مسجد از منظر قرآن و حدیث و همچنان بررسی کارکردها و چالش‌های مساجد کابل و جستجوی راه‌کارهای علمی و عملی در راستای فعال‌سازی و تقویت و بهبود برنامه‌های مساجد از اهداف مهم این تحقیق می‌باشد.

موضوع مورد تحقیق، پژوهش‌های زیاد صورت گرفته است اما کتب و مقالاتی که در این زمینه به نگارش درآمده‌اند، موضوع را به شکل جامع و همه‌جانبه از نظر قرآن و حدیث مورد کاوش و بررسی قرار نداده‌اند. مسائل مربوط به مساجد علاوه بر قرآن و حدیث، از منظر سایر علوم نیز قابل بحث و بررسی است و نگاه جامع به این موضوع می‌تواند کارکردها و نقش‌های مسجد را آشکارتر سازد.

بررسی مساجد و نحوه ارتباط آن با دیگر نهادها و کانون‌های علمی و نقش آن در بیدارگری امت اسلامی یک کار کاملاً جدید و تطبیق آن در جامعه افغانستان یک کار مستقل است. این تحقیق با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به شیوه تحلیلی توصیفی و نیز میدانی صورت پذیرفته است.

و در آخر میدانی و مصاحبه‌ای انجام گردیده است.

اعمار مسجد یکی از نشانه‌های ایمان است، خداوند متعال می‌فرماید «إنما یعمر مساجد الله من آمن بالله و الیوم الآخر» [توبه: ۱۸] یعنی: «مساجد خدا را تنها کسانی آباد می‌کنند که به خدا و روز باز پسین ایمان آورده‌اند، امید است که اینان از راه یافتان باشند» رسول الله - صلی الله علیه و سلم - می‌فرماید: «إذا رأیتم الرجل یعتاد المساجد فاشهدوا له بالإیمان»؛ «چون شخصی را دیدید که به مساجد پیوسته رفت و آمد می‌کند به ایمان داشتن او گواهی دهید» (ابن ماجه، جزء: ۱، متوفی: ۲۷۳ ه ق، ح: ۸۰۲، ص: ۲۶۳)

۱. مفهوم مسجد

مسجد واژه عربی، صیغه مفرد، اسم ظرف و به معنای پرستش‌گاه است (آریانا،

۱۳۸۹، ج ۶، ص ۵۷۵) مسجد اسم مکان (جای سجده) و بر وزن (مَفْعِل) مانند مجلس برخلاف قیاس استعمال شده است و به تمام زمین پاک و پاکیزه که نماز جواز داشته باشد مسجد گفته می‌شود (الشنفقی، بی‌تا، ج ۷، ص ۴۵۰). به‌طور خلاصه، عبارت است از مکان و جای که برای نماز و عبادت خداوند اعمار گردیده باشد (ابوحیب، ۱۴۰۸، ج ۱، ص ۱۶۷)؛ چنانکه خداوند متعال می‌فرماید «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا» (جن، آیه ۱۷) مسجد عبارت از محل حصول قرب الی الله و جای ارتقا و نزدیک شدن به الله متعال و جای پاک کردن نفس از گناهان است (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۵، ص ۵۵).

۲. جایگاه مسجد از منظر قرآن و حدیث

مسجد خانه خداوند متعال در زمین، مکان سجده در برابر عظمت خداوند متعال، مکان بیان نمودن بندگی در برابر پروردگار، مکان شناخت و گذرگاه رسیدن به سعادت در جوار رحمت خداوند مهربان است؛ مسجد مکان پاک کردن شرک و نابود کردن باطل و جایگزین کردن حقیقت است، مسجد مکان آزادی بشر از قید بردگی و بندگی مخلوقات است: «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا» (جن: ۱۸)، «مسجدها خاص برای خداوند است؛ با خدای یکتا کسی را شریک مخوانید».

۲-۱. محبت به مسجد

انسان مسلمان باید با مسجد ارتباط و نسبت به آن محبت داشته باشد و آن را مرکز عبادت و خودسازی خود قرار دهد. مساجد با ذکر و عبادت خداوند متعال آباد می‌شود و از همین جهت است که مساجد به «بیت الله» مشهور گردیده است، مساجد محبوب‌ترین اماکن مقدس در نزد خداوند متعال است.

جناب ابوهریره از رسول اکرم (ص) روایت می‌کند که فرمود: سبعة يظلهم الله في يوم لا ظل إلا ظله... و رجل قلبه معلق فی المساجد...». خداوند، هفت گروه را روزی که هیچ سایه‌ای جز سایه او وجود ندارد، در زیر سایه خود،

جای می‌دهد: از جمله مسلمانی که همیشه قلب آن متوجه مسجد باشد و از یک نماز به انتظار نماز بعدی باشد» (بخاری، ۱۴۰۷، جزء ۱، ص ۲۲۲).

۲-۲. برترین مساجد جهان

جناب عبدالله ابن زبیر از رسول خدا نقل می‌کند که فرمود: «صلاة فی مسجد هذا خیر من ألف صلاة فی مسجد»، یک نماز در مسجد الحرام از صد هزار نماز که در غیر مسجد الحرام خوانده شود بهتر است» (بیهقی، ۱۴۲۴، جزء ۵، ص ۲۴۶). ابو سعید خدری از پیامبر اسلام (ص) روایت می‌کند که فرمود: «ولا تشد الرحال إلا الی ثلاثة مساجد مسجد الحرام و مسجد الأقصی و مسجدی» شما قصد سفر نکنید مگر به سه مسجد، مسجد الحرام، مسجد الاقصی و مسجد النبی» (بخاری، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۶۱). به مذهب جمهور مسجد الحرام برترین مسجد می‌باشد اما در نزد امام مالک (ره) مسجد النبی برترین مسجد می‌باشد (الزحیلی، بی‌تا، ج ۱، ص ۴۵۶).

۳. فعالیت‌های فرهنگی مساجد

در زمان رسول الله (ص) و خلفای راشدین مسجد تنها برای عبادت و آموزش علوم دینی نبود، بلکه در تقویت و رشد فرهنگی مسلمانان هم نقش موثری داشت و به‌دستور پیامبر (ص) برای حسان بن ثابت شاعر رسول الله (ص) منبر نهاده بودند و کعب بن زهیر دو قصیده مشهور خود را در مسجد سرود. همچنین در زمان حضرت عمر فاروق (رضی الله عنه) در کنار مسجد نبوی مکان خاصی برای امور فرهنگی اختصاص داده شده بود و عبدالله بن سعید بن العاص در مسجد نبوی کلاس شیوه‌ی نگارش و خوش‌نویسی برپا کرده بود (خطبه‌های مسجد، ۱۳۹۶، ج ۲، ص ۷۲۲).

۳-۱. افعال مسنونه مسجد

۳-۱-۱. دعای داخل شدن و خارج شدن مسجد

از حضرت فاطمه (س) دخت رسول اکرم (ص) روایت شده است که فرمود:

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا دخل المسجد يقول «بسم الله والسلام على رسول الله اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب رحمتك» وإذا خرج قال: «بسم الله والسلام على رسول الله اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب فضلك»، به نام خدا وارد مسجد می‌شوم و سپاس مخصوص خداست و درود و سلام بر رسول او، خدایا گناهانم را مغفرت فرما و درهای رحمت را بر من بگشا (قزوینی، بی‌تا، ج ۱، ح ۷۷۱، ص ۲۵۳). همچنین هنگام خروج از مسجد با پای چپ خارج شود، این دعا را بخواند: «بسم الله والحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب فضلك»، به نام خدا از مسجد بیرون می‌شوم و سپاس مخصوص خداست و درود و سلام بر پیامبر او، خدایا گناهانم را بپامرز و درهای بخشش خود را بر من بگشا.

۲-۱-۳. آداب گذاشتن کفش در مسجد

عبدالله این سائب نقل می‌کند: «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى يوم الفتح فوضع نعليه عن سيارة»، پیامبر اکرم (ص) روز فتح مکه هنگام خواندن نماز کفش‌ها را به سمت چپ خود گذاشتند. فعل پیامبر مانند قول پیامبر است، ساختن جاکفشی در دروازه‌های ورودی و خروجی مساجد تا نمازگزاران کفش‌های خود را بگذارند، این کار از مصالح مرسله است و در زمان پیامبر (ص) وجود نداشت (النسائی، ۱۴۱۱، ج ۲، ص ۷۴)

۳-۱-۳ تحیه المسجد

«إذا دخل أحدكم المسجد فلا يجلس حتى يصلي ركعتين»، هرگاه یکی از شما وارد مسجد شد، ننشیند تا این که دو رکعت نماز بخواند و تحیه مسجد الحرام طواف کعبه شریف است. (بخاری، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۱۷۰)

۴-۱-۳ نظافت مساجد

از جمله افعال مسنونه مسجد رعایت نظافت مسجد است. قرآن کریم می‌فرماید: «فی بیوت أذن الله أن ترفع» (نور، ۳۶)، در خانه الله شأن و بزرگی آن

بالا برده شود». یا گفته شده: «هی المساجد و رفعها أعلأ شأنها من بناء و طهارة و صيانة»، زمین اماکن مقدس از هر نوع پلیدی، نجاست و گناه‌ها پاک شود (الجزائری، ج ۵، ص ۴۹۲).

حضرت امام صادق (ع) فرمود: هرگاه به درب مسجد رسیدی پس متوجه باش که تو در درگاه سلطان بزرگی رسیده‌ای و به بساط او پای نمی‌گذارند مگر آنانی که طاهر باشند و برای مجلس و مجالست او اذن داده نمی‌شود مگر کسی که درست کردار و راستگو باشد (امام جعفر الصادق، ۱۴۰۰، ص ۵۱). الله متعال حضرت ابراهیم و اسماعیل (ع) یعنی دو پیامبر بزرگ خود را خادم کعبه گردانید و به آنان دستور داد که مسجد الحرام را از وجود آلودگی‌های ظاهری و معنوی پاک سازند. با توجه به آنچه ذکر شد، ما باید در پاکی مساجد نهایت کوشش را داشته باشیم. (اصفهانی، رضایی و جمعی از پژوهشگران، بی‌تا، ج ۱، ص ۳۹۵).

۳-۲. افعال مکروهه مسجد

۳-۲-۱. کراهت داخل شدن اشخاص بدبو در مسجد

از حضرت جابر (ره) از رسول الله (ص) روایت شده است که می‌فرماید: «کسی که سیر و پیاز و تره بخورد به مسجد ما نزدیک نشود؛ زیرا فرشتگان اذیت می‌شوند از آنچه که انسان‌ها اذیت می‌شوند: «وعن جابر بن عبدالله عن النبی (ص) قال: من أكل من هذه البقلة اثموم و قال مرء من أكل الصل و اثم و الکرات فلا یقربن مسجدنا فإن الملائكة تتأذى مما يتأذى منه بنو آدم» (القشیری، بی‌تا، ج ۲، ص ۸۰).

۳-۲-۲. کراهت تزیین مساجد

آنچه که در داخل مسجد فکر نمازگزار را از خشوع و تضرع نماز غافل می‌کند مکروه پنداشته می‌شود؛ چون نقش‌ها و رنگ‌هایی که بر دیوار و فرش‌های مسجد است، توجه نمازگذار را به خود جلب نموده قلب را به خود مشغول می‌سازد، در نتیجه از نماز غافل شده و خشوع نماز از بین می‌رود، در حالی که

خشوع روح نماز است و خداوند متعال می‌فرماید: «قد أفلح المومنون الذين هم في صلاتهم خاشعون» (مومنون، ۱-۲) «به تحقیق که رستگار شدند مؤمنانی که در نماز خود با خشوع هستند».

۳-۲-۳ کراهت خارج شدن بعد از اذان از مسجد

جناب ابن حنبل می‌گوید: «علمنا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قائلا إذا كنتم في المسجد فنودی بالصلاة فلا يخرج أحدكم حتى يصلي» «پیامبر - صلی الله علیه وعلی آله وسلم - به ما آموخت و فرمود: هرگاه شما در مسجد بودید که برای نماز اذان داده شد، پس هیچ‌کس از مسجد بیرون نشود تا این که نماز بخواند» (ابن حنبل، ۱۴۱۶، ج ۱۶، ص ۵۴۶).

۳-۲-۴ کراهت داخل شدن افراد جنب، حائض و نفساء به مسجد

قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «يا ايها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة و أنتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون و لا جنبا الا عابري» (نساء، ۴۳)، ای مؤمنان به نماز نزدیک نشوید در حالت مستی تا این که آنچه بگوئید بدانید (مستی پایان یابد) و نه در حالت جنابت، مگر این که از مسجد (بدون توقف) عبور کنید» عن عائشه (رضی الله عنها) تقول جاء رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فقال «وجهوا هذه البيوت عن المسجد فإنى لا أحل المسجد لحائض ولا جنب»، من مسجد را برای زنی که حیض باشد و کسی که جنب باشد، حلال نمی‌دانم» (سجستانی، بی‌تا، ج ۱، ح ۲۳۲، ص ۹۲).

زنی که نفاس است بر زن حائض قیاس می‌شود؛ هدف از حرمت دخول حائض ترس از آغشته شدن مسجد به خون است که این هدف در زنی که نفاس می‌باشد نیز یافته می‌شود، اما در عبور کردن از مسجد به خاطر کاری که دارد، ترس نجس شدن آن نیست و شریعت آن را اجازه داده است.

۳-۲-۵ کراهت تعیین جای مخصوص در مسجد

در روایتی از رسول اکرم سه چیز مورد نهی قرار گرفته است: «عن عبدالرحمن

بن شبل قال: نهی رسول الله صلی الله علیه و سلم عن ثلاث عن نقره الغراب و عن قرشه السبع و أن به وطن الرجل المكان الذی یصلی فیہ کما یوطن البعیر» رسول خدا (ص) از سه چیز نهی کردند:

اول: «نقره الغراب: نوک زدن در نماز مانند کلاغ که هدف انجام سجده و نماز بدون تعدیل و آرامش است؛ زیرا سجده کامل عبارت است از گذاشتن پیشانی و بینی بر زمین و سه مرتبه گفتن تسبیح «سبحان ربی الأعلى» و اگر سجده کامل نشد، سبب بطلان نماز می‌گردد.

دوم: «و عن فرشه السبع» فرش کردن بازوها در زمین مانند درنده در سجده و این عمل در سجده حالت زشتی دارد و در نماز درست نیست.

سوم: «توطین المكان فی المسجد» اختصاص دادن جای معینی برای خود در مسجد که یک نوع احتکار در خانه خداست و این کار مخالف معنای مسجد است، چون مساجد مال خداست و مال هیچ یک از بندگان نیست که در آن احتکار کنند (ابن ماجه، بی‌تا، ج ۱، ص ۴۵۹).

۶-۲-۳. کراهت انداختن بزاق و آب دهن در مسجد

هرگاه در مسجد دیده شد که شخصی در مسجد آب دهن و یا بزاق انداخته شده است به پاکی آن امر شود: «عن أنس رضی الله عنه أن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال: و عن أنس بن مالک قال: قال النبی صلی الله علیه و سلم: البزاق فی المسجد خطئه و کفارتها دفنها» «از انس (رضی الله عنه) روایت است که رسول الله (صلی الله علیه و سلم) فرمود: آب دهان انداختن در مسجد گناه است و کفاره‌ی آن دفن کردن است» (بخاری، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۱۶۱).

۷-۲-۳. کراهت اعلان گم شده در مسجد

عن أبی هریره (رضی الله عنه) أنه سمع رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول «من سمع رجلا ینشد ضاله فی المسجد فلیقل لاردها الله علیک، فإن المساجد لم تبین لهذا»، از حضرت ابو هریره رضی الله عنه روایت است که از رسول الله

(صلی الله علیه و سلم) شنید که می‌فرمود: آنکه از مردی بشنود که گم شده‌ای را در مسجد جستجو می‌کند، باید به او بگوید، خداوند آن را به تو باز نگرداند، زیرا مساجد، برای این کار ساخته نشده است» (ابن ماجه، بی‌تا، ج ۱، ص ۲۵۲). چنین به نظر می‌رسد: باید در سطح شهر و حوزه غرضه مفقودین را اعمار کنند و مسائل اعلانات، گم شده‌ها و آنچه که یافت می‌شود به این آدرس‌ها هماهنگ و تسلیم شود تا باشد جامعه از این مشکل موجوده نجات پیدا کند و مشکل مساجد هم از نقطه نظر اعلان مکروهه گم شده‌ها و مفقودین رفع گردد.

۸-۲-۳ کراهت خرید و فروش در مسجد

جناب ابوهریره در روایتی دیگر از پیامبر اسلام نقل می‌کند که فرمود: «إذا رأیت من یبیع أو یتبع فی المسجد، فقولوا: لا أربح الله تجارتک...» از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که: رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: هرگاه دیدید کسی را که در مسجد خرید و فروش می‌کند، به او بگوئید، خداوند بر تجارتت فایده‌ای مرتب نسازد» (ترمذی، ۱۳۹۵، ج ۳، ص ۶۱۰).

۹-۲-۳. کراهت ممنوعیت داخل شدن غیر مسلمان به مسجد

مشرکین و کفار از داخل شدن به مساجد الهی به طور عموم و از مسجد الحرام به طور خاص منع شده‌اند؛ خداوند متعال می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا! لا یسئلکم الله من فضله إن شاء إن الله علیم حکیم» (توبه، ۲۸).

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید جز این نیست که مشرکین نجس هستند پس نباید نزد یک مسجد الحرام شوند بعد از این سال آن‌ها و اگر شما مؤمنین خوف فقر و تنگ‌دستی دارید پس زود باشد که خدا شما را بی‌نیاز کند از فضل خود اگر مشیتش تعلق بگیرد بدون شک خداوند متعال به وضعیت شما هست و موافق با حکمت و مصلحت شما رفتار می‌فرماید، حکیم است».

۳-۳. جایگاه اعمارکنندگان مسجد از منظر قرآن و حدیث

۳-۳-۱. جایگاه اعمارکنندگان مسجد از منظر قرآن

قرآن کریم در باره اعمار مسجد می‌فرماید: «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَاقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ» (توبه، ۱۸)، مسجدهای خدا را فقط کسی عمارت می‌کند که به خدا و روز آخرت ایمان دارد و نماز خوانده و زکات داده و جز خدا از کسی نترسیده است، امید است که آن‌ها از هدایت یافته‌گان باشند» (خطبه‌های جمعه ۱۳۹۶، ج ۲، ص ۸۱۲)

۳-۳-۲. جایگاه اعمار کنندگان مسجد از منظر حدیث

جناب خلیفه سوم از رسول اکرم (ص) نقل می‌کند که فرمود: «قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من بنى الله مسجداً بين الله له بيتاً فى الجنة»، از حضرت عثمان (رضی الله عنه) روایت است که رسول الله (صلی الله علیه و سلم) فرموده‌اند هر کسی برای خدا به غرض خشنودی خداوند متعال مسجد را بسازد، خداوند متعال در بهشت برای او خانه‌عالی خواهد ساخت. (بیهقی، ۱۴۲۴، ج ۴، ص: ۳۷۵).

۳-۴. اعمار مسجد یکی از وظایف و رسالت پیغمبران

ساختن و اعمار مسجد در نزد خداوند متعال فضیلت و پاداش زیاد دارد؛ خداوند متعال اعمار مسجد را یکی از وظایف مهم و رسالت پیغمبران قرار داده است؛ چنانکه الله متعال می‌فرماید:

«وَإِذَا يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (بقره، ۱۲۷)، از این آیه مبارکه معلوم می‌شود که ساختن مساجد از جمله اعمال خیریه و صدقه جاریه است و حضرت ابراهیم (ع) و فرزندش حضرت اسماعیل (ع) عملاً طبق امر پروردگار به ساختن خانه کعبه اقدام کردند و در پایان کار (ساختن خانه کعبه) از خداوند چنین خواستند: «رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» «پروردگار را این عمل ما را قبول بفرما و یقیناً تو شنوا و دانای

مطلق هستی» (العرفج، ۱۴۱۹، ص ۱۳)

۱-۴-۳. اعمار مسجد یکی از وظایف و مسئولیت ایمانی مسلمانان

خداوند متعال عمارت و ساختن مساجد را دلیل و نشانه روشن ایمان‌داری مسلمانان خوانده و معطل گذاشتن آن را ظلم بزرگی قرار داده است؛ تنها وظیفه مسلمانان این است که مساجد را اعمار معنوی و فیزیکی نمایند؛ چنانکه خداوند متعال می‌فرماید: «إنما يعمر مساجد الله من آمن بالله و اليوم الآخر و أقام الصلاة و أتى الزكاة و لم يخش إلا الله فعسى أولئك أن يكونوا من المهتدين...»، تنها کسی مساجد خدا را آباد می‌سازد که به خدا و روز قیامت ایمان داشته باشد و نماز را برپا دارد و زکات را پردازد و جز از خدا نترسد، امید است اینان از راه یافتگان باشند»

۲-۴-۳. ممنوعیت اعمار مسجد توسط غیر مسلمان

هر انسان که به خدا و روز قیامت ایمان نیاورد و از خدا نترسد پس او مستحق اعمار مساجد نیست و شایستگی آن را ندارد که به آباد کردن مسجد مبادرت ورزد، گرچه ادعا کند او مسجد را آباد می‌نماید «ماکان للمشرکین أن يعمرُوا مساجد الله شاهدین علی أنفسهم بالكفر أولئك حبطت أعمالهم و فی النار هم خالدون» (توبه، ۱۷) «مشرکان حق ندارند مسجدهای خدا را آباد کنند، در حالی که به کفر خویش گواهی می‌دهند، آنان اعمال‌شان ضایع و تباه است و در آتش جهنم جاودانه‌اند».

۵-۳. مذمت تخریب‌کنندگان مسجد

«من أظلم ممن منع مساجد الله أن يذكر فیها اسمه و سعی فی خرابها أولئك ما کان لهم أن یدخلوها إلا خائفین لهم فی الدنيا خزی و لهم فی الآخرة عذاب عظیم» (بقره، ۱۱۴)، کیست ستمکار (ظالم) تر از آن که نگذارد در مساجد خدا نام او برده شود و در ویرانی و تخریب مسجد بکوشد.

هیچ‌کس ستمکارتر نیست و جنایتش سخت‌تر از کسی نیست که نگذارد در

مساجد از خداوند یاد شود و نگذارد در آن نماز و دیگر عبادات انجام گیرد و تلاش نماید که آن را به صورت ظاهری یا معنوی ویران کند. (جزائری، ۱۴۲۲، ص ۱۷۲)

۶-۳. تعلیم و تربیت در مسجد

«هو الذی بعث فی الأمیین رسولا منهم یتلوا علیهم آیاته و یزکیهم و یعلمهم الکتاب و الحکمه و إن کانوا من قبل لفی ضلال مبین» (جمعه، ص ۲)، اوست خداوندی که فرستاد و مبعوث کرد در امین که اهل مکه باشند و رسولی از خود آن‌ها تلاوت کند بر آن‌ها آیات او را و تزکیه و پاک گرداند آن‌ها را از معایب و خباثت و یاد دهد آن‌ها را کتاب و حکمت و اگر چه بودند قبل از بعثت در ضلالت و گمراهی آشکار.

«عن أبی هریره عن النبی (صلی الله علیه و سلم) قال «ما اجتمع قوم فی بیت من بیوت الله تعالی یتلون کتاب الله و یتدار سوته بینهم إلا نزلت علیهم السکینه و عشیتهم الرحمه و حقتهم الملائکه و ذکرهم الله فیمن عنده» جمع نمی‌شوند گروهی در خانه‌ای از خانه‌های خدا که کتاب خدا را تلاوت کنند و با یکدیگر تعلیم و تعلم کنند، مگر این‌که بر آن‌ها آرامش نازل شده و رحمت خدا آن‌ها را فرا می‌گیرد و ملائکه در اطراف‌شان حلقه می‌زنند و خداوند از آن‌ها در نزد ملائکه یاد می‌کند. (سچستانی، ج ۱، ص ۵۴۴)

اولیای محترم و استادان گرامی باید دانش‌آموزان را تشویق کنند که نماز را در مسجد بخوانند تا در دوران کودکی و بزرگسالی به آن عبادت کنند و رفتن به مسجد برای‌شان آسان شده و جزء برنامه‌های زندگی‌شان قرار بگیرد (راهنمای مربیان برای تربیت فرزندان، ص ۹۳)

۱-۶-۳. حضور زنان در مسجد برای عبادت (نماز)

فقه‌های سلف حضور زن‌های مؤمن را در مساجد برای نماز و استماع سخنرانی و آموزش احکام اسلامی اجازه داده‌اند، به شرط این‌که ترس فتنه نباشد، اگر ترس از فتنه بود اجازه حضور زنان به مساجد سلب می‌گردد. حضرت عمر

(رضی الله عنه) هنگامی که همسرش از او اجازه می‌خواهد که به مسجد برود سکوت می‌کند، ولی همسرش می‌گوید: تا عمر مرا از رفتن به مسجد نهی نکند، من به مسجد می‌روم، ولی حضرت عمر (رضی الله عنه) نمی‌تواند از همسرش جلوگیری کند؛ زیرا پیامبر اکرم (صلی الله علیه و سلم) فرموده بود: «إذا استأذنت أحدکم امرأته إلى المسجد فلا یمنعها»، هنگامی که همسران از شما اجازه خواست که به مسجد بروند، او را باز ندارد. (نیشابوری، بی‌تا، ج ۲، ص ۳۲) تمام این دستورات به خاطر حفظ عفت و پاکدامنی است؛ پاکدامنی و تزکیه نفس فرد را از آتش جهنم نجات می‌دهد؛ خداوند متعال می‌فرماید: «قد أفلح من زکاهها و قد خاب من دستاها» (شمس، ۹-۱۰)، به تحقیق که رستگار شد کسی که نفس خود را تزکیه کرد و زیان دید کسی که نفس خود را به اسفل السافلین فرستاد.

۲-۶-۳. حضور زنان در مسجد برای تعلیم و تربیه (آموزش و پرورش)

«عن ابن عباس رضی الله عنهما: أن رسول الله (صلی الله علیه و سلم) خرج و معه بلال، فظن أنه لم یسمع النساء قو عظمهم و أمرهن بالصدقه، فجعلت المرأة تلقی القراط و الخاتم و بلال يأخذ فی طرف ثوبه»، ابن عباس (رضی الله عنهما) روایت می‌کند که: رسول الله (صلی الله علیه و سلم) همراه بلال از مسجد بیرون شد و گمان نمود که زن‌ها وعظ و ارشاد او (صلی الله علیه و سلم) را نشنیده‌اند، بار دیگر به وعظ و راهنمایی آنان پرداخت و آن‌ها را امر به صدقه دادن نمود، زنان شروع به انداختن گوشواره‌ها و انگشترهایشان نمودند و بلال (رضی الله عنه) آن را در دامنش جمع‌آوری می‌نمود (بخاری، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۴۹)

۴. کارکردهای مساجد کابل

محبت ایمانی و اسلامی ملت شریف و مسلمان افغانستان اعم از ملت تسنن و تشیع در رابطه به مساجد، سبب شده است که مساجد زیادی در این کشور از جمله در شهر کابل اعمار و آباد گردد. گرچه تمام مساجد کابل دارای فعالیت‌ها

و برنامه‌های اسلامی و شرعی هستند؛ اما در این جا به‌طور نمونه فعالیت‌ها و برنامه‌های چند مسجد معرفی می‌شود تا معرفی برنامه‌های این مساجد سبب الگوگیری و تشویق در تمام مساجد کشور شود.

۱-۱-۴. مسجد حضرت تمیم و جبیر انصار (رضی الله عنه)

مسجد جامع تمیم انصار (رضی الله عنه) در شهدای صالحین شهر کابل واقع شده است. اعمار مجدد مسجد حضرت تمیم انصار به کوشش رهبری مسجد شریف مولوی صاحب لطف‌الله حق‌پرست و کمک صادقانه مسلمانان دین‌دوست در چهار طبقه به‌طور پخته و اساسی اعمار گردیده است، این مسجد شریف مورد احترام عام و خاص مسلمانان کشور قرار دارد، همه روزه صدها نفر از راه‌های دور و نزدیک جهت کسب فیض به این مسجد شریف و زیارت‌گاه اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و سلم) حاضر می‌شوند.

این مسجد بزرگ نسبت موجودیت مقبره و زیارت‌گاه دو صحابی بزرگ پیامبر اسلام حضرت تمیم و جبیر انصار (رضی الله عنهما) همچنان با داشتن خطیب توانا و دانشمند پروفیسور استاد لطف‌الله حق‌پرست همراه با برنامه‌های بزرگ اسلامی، مذهبی و فرهنگی‌شان سبب اشتراک هزاران نفر شده است و افراد متدین مخلصانه و عاشقانه از راه‌های دور و نزدیک در نماز جمعه و دیگر برنامه‌های بزرگ اسلامی، مذهبی و فرهنگی این مسجد شرکت می‌جویند.^۱

۲-۱-۴. مسجد شریف جامع اسماعیل ذبیح‌الله

مسجد شریف جامع حضرت اسماعیل ذبیح‌الله واقع در ناحیه چهارم شهر کابل به دلیل توجه و رهبری خردمندانه عالم و دانشمند محترم مولوی صاحب

۱. مولوی لطف‌الله حق‌پرست، خطیب مسجد شریف حضرت تمیم و جبیر انصار (رضی الله عنهما)، عضو ریاست انسجام امور اکادمیک استادان وزارت تحصیلات عالی و استاد ثقافت اسلامی در دانشگاه تعلیم و تربیه شهید ربانی کابل است.

نوت: استاد حق‌پرست از جمله دانشمندان خیرخواه و محبوب در میان مذاهب مختلف اسلامی افغانستان بوده و با دانشمندان اسلامی و عامه مردم رابطه نیک داشته و همیشه در حل قضایای مهم مردم و کشور سهم فعال دارد.

فضل کریم سراجی و همکاری صادقانه و مخلصانه اهالی مسجد شریف و دیگر مسلمانان خیراندیش به‌عنوان یکی از موفق‌ترین مسجدها کابل در ارائه برنامه‌های متنوع تعلیمی و تربیتی اسلامی مطرح است.^۱

۳-۱-۴ مسجد شریف جامع اصحاب کهف

مسجد شریف اصحاب کهف واقع در چمن حضوری شهر کابل می‌باشد. دعوت و تبلیغ بدون شک یکی از فعالیت‌های مسجد نبوی و سنت رسول الله (صلی الله علیه و سلم) است و این مسجد شریف هم با پیروی از مسجد نبوی فعالیت‌های دعوت و تبلیغ را انجام می‌دهد؛ خدمت صادقانه و فعالیت‌های متنوع دعوت و تبلیغ در این مسجد شریف سبب شده که ده‌ها هزار نفر در برنامه‌های دعوت و تبلیغ مسجد شریف حضرت اصحاب کهف سهم فعال بگیرند و از طریق این مسجد شریف در سایر مساجد کابل برنامه دعوت و تبلیغ توسط جماعت‌های تبلیغ ترویج گردیده است.

مسجد شریف اصحاب کهف در چهار منزل با تمام ملحقات آن، از قبیل وضوخانه، حمام، طعام‌خانه، فروشگاه، اطاق نگهبانی، پارکینگ و وسایط نقلیه، محل محافظت کفش‌ها و ... به‌طور اساسی و پخته در حال اعمار و تکمیل شدن می‌باشد؛ هر منزل آن تقریباً گنجایش بیست هزار نفر نمازخوان را در یک وقت نماز خواهد داشت، به جهت فعالیت و خدمت چشمگیر دعوت و تبلیغ، مسجد شریف اصحاب کهف به نام «مرکز تبلیغ» مشهور گردیده است.^۲

۲-۴. آسیب‌های مساجد کابل

۱-۲-۴. جنگ و ناامنی

«و اِذْ قَالَ اِبْرَاهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا اٰمِنًا» (بقره، ۱۲۶) و یاد کنید هنگامی را

۱. عالم و دانشمند بزرگ محترم مولوی صاحب فضل کریم سراجی، خطیب مسجد شریف حضرت اسماعیل ذبیح الله و همچنان رئیس عمومی مساجد و حسینیه‌های وزارت محترم ارشاد، حج و اوقاف دولت اسلامی افغانستان.

۲. مولوی محمد نذیر، امام و خطیب مسجد شریف جامع اصحاب کهف (مرکز تبلیغ) همچنان به عنوان یکی از بزرگان تبلیغ مشغول خدمت است.

که ابراهیم گفت: «پروردگارا! این مسجد الحرام (مکه) را سرزمین امن قرار ده؛ در این آیه مبارکه به این حقیقت اشاره شده است که تا امنیت در شهر و کشور برقرار نباشد، عبادت هم به خوبی صورت نخواهد گرفت و مردم با اطمینان کامل به مساجد الله رفت و آمد کرده نمی‌توانند و بخش مهم از دین که عبادت در مساجد است معطل خواهد شد (اصفهانی، رضایی و جمعی از پژوهشگران، بی‌تا، ج ۱، ص ۳۹۷)

۲-۲-۴. تهاجم فرهنگی و دین‌ستیز

«كان الناس امة واحدة» (بقره، ۲۱۳)، انسان‌ها ابتدا امت واحدی بودند...» به روایت عبدالله ابن عباس تمام انسان‌ها در ابتدا به ملت و دین آدم (ع) بودند تا این‌که بت‌پرستی رواج پیدا کرد و خداوند حضرت نوح را به عنوان پیغمبر فرستاد؛ از زمان حضرت آدم تا زمان حضرت نوح ده قرن و هر قرن مدت هشتاد سال بود (القرشی الدمشقی، ۱۴۱۹، ج ۱، ص ۵۶۹).

فرهنگ عبارت است از مجموعه معارف، عقاید، ارزش‌ها، هنر، ادبیات، نظام سیاسی، اجتماعی، آداب و رسوم قومی، ابزارها و وسایل زندگی جمعی که انسان‌ها در حیات خویش به دست می‌آورند و برای نسل‌های بعدی به میراث می‌گذارند. (شیرودی، بی‌تا، ص ۱۸)

تهاجم فرهنگی یعنی حمله به مقدسات و فرهنگ مانند یک ویروس واگیردار در حال گسترش در کشورهای اسلامی است و ارزش‌ها و مقدسات اسلامی را مورد هجمه قرار داده است، تا آهسته آهسته تجمع مردم مسلمان به اماکن مقدس کاهش یافته و ضعیف شود؛ شخصیت‌های علمی و روشنگر را با دسیسه‌های مختلف به شهادت می‌رسانند، تا آزادی و برنامه‌های روشنگر مساجد را کاهش دهند.

۳-۲-۴. کمبود معاش و نبود قانون سخت‌گیرانه در مساجد

با افسوس به دلیل کمبود معاش و عدم تطبیق قانون در مساجد تعداد زیاد از خطباء و علمای موظف در مساجد شهر کابل با وجود که امام رسمی و برحال

مساجد هستند، بیشترین اوقات خویش را در محیط بیرون از مسجد مصرف می‌کنند و در محیط بیرون مسجد به فعالیت‌ها مشغولند و از این طریق معاش و پول به دست می‌آورند و از مسجد به عنوان یک آدرس استفاده می‌نمایند.

با این که مساجد زیادی از آغاز فتوحات اسلامی تا حال در تمام نقاط مختلف کشور اسلامی افغانستان اعمار گردیده است اما متأسفانه فعالیت مساجد بسیار ضعیف و اکثراً منحصر به نماز می‌باشد و در بسیار اوقات دروازه‌های مساجد بسته است، این عمل مکروهه سبب شده که مردم از آموزه‌های دینی و اسلامی مساجد بی بهره و بی نصیب باقی بمانند؛ حتی بسیاری از مردان و زنان مسلمان نه تنها از معنا و مفهوم قرآن، حدیث، فقه و متون اسلامی، و آشنایی با سیرت و اخلاق نبی اکرم (صلی الله علیه و سلم) بی بهره می‌باشند، بلکه حتی قرآن کریم را از رو هم نمی‌توانند قرائت کنند.

۴-۲-۴. انحصار و شخصی سازی مساجد

طبق امر و هدایت پروردگار منان «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَاتَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا» (جن: ۱۸) «بدون شک مساجد خاص برای خدا- جل جلاله- است؛ با خدای یکتا کسی را شریک مخوانید». متأسفانه اکثر مساجد به نحوی در انحصار اشخاص و گروه‌های مشخص و نامطلوب قرار دارد و به این سبب در این نوع مساجد مسلمانان، نمازگزاران، علمای دین، خدمت‌گذاران مساجد به بهانه‌های مختلف مورد تحقیر، اذیت و اهانت قرار گرفته و جلوی فعالیت‌های مساجد گرفته می‌شود و مسائل حق هم کمتر شنیده می‌شود، از آب و برق مسجد و دیگر کمک‌هایی که از طرف مسلمانان به مساجد صورت می‌گیرد، این گونه افراد استفاده‌جو بهره‌مند شده و ماهرانه از مساجد استفاده شخصی و غیرقانونی می‌کنند.

۴-۳. راهکارها جهت گسترش فعالیت‌های مساجد کابل

یکی از اهداف مهم مساجد اجتماع، وحدت امت اسلامی، عبادت در مساجد الله، تعلیم و تربیت امت اسلامی و تقویت ارزش‌های جامعه اسلامی است باید

توسط برنامه‌های خوب و جامع مساجد برای مسلمانان عزیز مساعد گردد و همچنین فضای مساجد از مداخله اشخاص و گروه‌های نامطلوب که خود را در ظاهر خادم و همکار مسجد معرفی می‌کند و کارهای ریاکارانه و مردم‌فریب را انجام می‌دهند و عمل و اخلاق آن‌ها مانع فعالیت‌های مسجد می‌گردد باید پاک‌سازی شود.

۱-۳-۴. بازنگری روی نقشه و ساختمان مساجد

از طریق وزارت محترم حج و اوقاف کمیسیون مؤظف متشکل از چند تن علمای مشهور کشور و انجینیران با تجربه که در دیزاین و معماری اسلامی مهارت داشته باشند روی یک نقشه و دیزاین استاندارد که در آن تمام نیازمندی‌های مساجد در نظر گرفته شود، ترتیب داده شود و این نقشه در تمام نقاط افغانستان قابلیت استفاده و تطبیق را داشته باشد و عملی گردد. جواز اعمار مساجد مطابق نقشه صادر گردد و همچنان بودجه اعمار مساجد مشخص گردد؛ با تفاوت اندک می‌توان بودجه ساخت و اعمار مساجد از قبل پیش‌بینی و برآورد گردد.

۲-۳-۴. تقویت منابع مالی و معنوی مساجد

بدون شک فعالیت مساجد و فعال ساختن برنامه‌های مساجد بدون پول نشدنی است، کوشش شود که از طریق وزارت محترم حج و اوقاف و مردم منابعی جهت کمک به مساجد و تقویت برنامه‌های مساجد فراهم گردد، قانون و مقرره‌ای تصویب شود که در آن ماهانه در ضمن معاش که از طریق وزارت محترم حج و اوقاف پرداخت می‌گردد؛ از هر نفر نمازخوان، شاگردان مسجد و اهالی محترم مربوطه مسجد معاش ماهانه تعیین شود و در وقت معین پرداخت گردد؛ تا از این طریق خدمات و برنامه‌های مسجد به سرعت ترقی و پیشرفت کند منابع مالی مساجد مشخص و روشن گردد.

لایحه وظایف بست‌های کاری مساجد توسط مسئولین محترم ریاست مساجد با در نظر داشت ضرورت جامعه اسلامی و اهالی محترم مربوطه مساجد قانون‌مند

شود، وظیفه امام، خطیب، مؤذن، خادم و سهم همکاری اهالی مربوطه در لایحه وظایف مشخص گردد و این لایحه وظایف در اوراق بزرگ مکتوب گردد و در انظار عمومی در تمام مساجد به نمایش گذاشته شود، که مطابق آن وظایف و فعالیت‌های مساجد را انجام بدهند.

۳-۳-۴. تقویت منابع مالی و معنوی مساجد موفق

مساجد که توسط علمای جید، اخلاص‌مند و خدمت‌گذار موفقانه رهبری و کارکردهای آن موفقانه به پیش برده می‌شود و بیشتر مورد استفاده و توجه امت اسلامی قرار می‌گیرد و با برنامه‌های موفق خویش توانسته‌اند بیشتر مصدر خدمت جامعه اسلامی گردند، چنین مساجد و علمای این مساجد ارزیابی و بیشتر مورد حمایت مالی و معنوی دولت و مردم شریف و دین دوست قرار بگیرند تا یک رقابت سالم در تمام مساجد کشور راه‌اندازی شود.

۴-۴. ایجاد فعالیت‌های متنوع آموزشی مساجد

مسجد در عصر حیات رسول الله (صلی الله علیه و سلم) تنها برای عبادت و نیایش نبود بلکه در عرصه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و غیره جایگاه ویژه و مشخصی داشت، تمام امور سیاسی، عبادی، دینوی و اخروی در مسجد مورد بحث و تصمیم‌گیری قرار می‌گرفت، اگر زندگی نامه صحابه کرام و ائمه مجتهدین کرام، اصلاح‌گران، داعیان و دانشمندان بزرگ جهان اسلام را بررسی کنیم عامل عمده رشد آن‌ها از مسجد و برنامه‌های سازنده مسجد آغاز شده است. (خطبه‌های مسجد، ۱۳۹۶، ج ۲، ص ۷۱۶)

در شرایط حاضر متأسفانه فعالیت‌های مساجد بسیار محدود شده است و دروازه‌های مساجد قفل و بسته می‌باشد و تنها در وقت نماز بازمی‌گردد؛ این کار مکروهه و جفای بزرگ در حق مسجد است. در این نوشتار به چند فعالیت مسجد اشاره می‌شود تا شاید فعالیت‌های مختلف در مسجد دوباره احیا گردد.

۱-۴-۴. نشر و نصب لوحه‌های آموزشی

با استفاده از امکانات ایجاب می‌کند که در دیوار و منابر مساجد مسائل اعتقادی و ضروری اسلامی را از طریق نوشته‌های خطاطی با سبک و هنر اسلامی، اوراق و لوحه‌ها در در و دیوار مساجد در انظار عمومی نمازگزاران و مراجعین مساجد به نمایش گذاشته شود تا باشد از این طریق سطح آگاهی مردم بالا برود.

۲-۴-۴. تعلیم کوتاه و مختصر بعد از هر نماز مسجد

عن عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما: أن النبی صلی الله علیه و سلم قال: «بلغوا عنی ولو آیه و حدثوا عن بنی اسرائیل ولا حرج و من کذب علی متعمداً فلیتبوأ مقعده من النار» (عبدالله بن عمرو (رضی الله عنهما) می‌گوید: نبی اکرم (صلی الله علیه و سلم) فرمود: از طرف من به مردم ابلاغ کنید، اگر چه یک آیه باشد» (بخاری، ۱۴۰۷، ج ۳، ص ۱۲۷۵).

اگر بعد از انجام نماز جماعت یک مسأله به‌طور واضح و خلاصه و مستدل بیان شود، روزانه پنج مسأله، ماهانه یکصد و پنجاه مسأله و در سال ۱۸۰۰ مسأله، در صورت مناصفیه آن حداقل سالانه (۱۰۰۰) یک هزار مسأله در ضمن جملات و متن کوتاه بیان می‌شود، در این صورت مسجد محل بسیار آموزنده برای نمازگزاران خواهد بود.

۳-۴-۴. برگزاری محافل علمی و فرهنگی مسجد

ماهانه هر مسجد با دعوت نمودن یک داعی و مبلغ مشهور کشور که از محبوبیت جامعه اسلامی برخوردار باشد در وقت معین و در باره موضوع مشخص که از قبل اعلان گردیده باشد، یک محفل علمی و فرهنگی را مطابق مسایل مهم جامعه و کشور برگزار نمایند تا اشتراک‌کنندگان با استفاده از این محافل علمی و فرهنگی با مسائل حاد جامعه آشنا گردد و در آخر توسط مجله ماهانه مساجد با قیمت مناسب توزیع گردد تا باشد موضوعات مهم جامعه به شکل علمی به نشر برسد.

۴-۴-۴. برگزاری محافل، امتحان و مسابقات علمی

برگزاری مسابقات علمی بین شاگردان چند مسجد مختلف در ضمن یک محفل بزرگ با اشتراک شخصیت‌های معتبر و شهیر و همچنان دعوت از اولیای محترم شاگردان جهت تشویق و تحکیم فرهنگ آموزش و پرورش در مساجد کشور، موضوع این محافل و مسابقات تحت عنوان مشخص و معین از قبل به اعلان گذاشته شود تا مبلغین و شایقین معارف اسلامی از قبل آگاه بوده و در چنین محافل اسلامی و معنوی اشتراک نمایند.

۴-۴-۵. پخش و نشر از طریق بلندگوی مساجد

بعد از اذان و قبل از نماز، همه روزه یک مرتبه یک موضوع از قبل ضبط شده و یا یک سوره از قرآن توسط یکی از حفاظ و یا مبلغین مشهور جهان اسلام به نشر برسد، بسیار آموزنده خواهد بود؛ تا در سطح جامعه نقش و جایگاه مسجد به عنوان یکی از پایگاه‌های قوی علمی در اذهان عامه حفظ و تداوم نموده و به یک فرهنگ تبدیل گردد.

۴-۴-۶. خطبه نماز جمعه و عیدین در مسجد

گراف اشتراک مسلمانان در نماز جمعه نسبت به نمازهای پنج‌گانه از محبوبیت بیشتر برخوردار است؛ چنانکه خداود متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا إذا نودی للصلاة من یوم الجمعة فاسعوا إلی ذکر الله و ذروا البع ذلکم خیر لکم إن کنتم تعلمون» (جمعه: ۹) «ای اهل ایمان چون در روز جمعه برای نماز اذان گفته شد، به نماز جمعه شتاب کنید و خرید و فروش را ترک نمائید، این برای شما بهتر است اگر بدانید» قال رسول الله صلی الله علیه وسلم «خیر یوم طلعت فیه الشمس یوم الجمعة فیه خلق آدم ص و فیه أخل الجنة و فیه أخرج منها» «بهترین روز که آفتاب در آن طلوع می‌کند روز جمعه است؛ در روز جمعه حضرت آدم را خداوند آفریده و در این روز حضرت آدم وارد بهشت گردید و در روز جمعه آدم (علیه سلام) از بهشت اخراج گردید» (النسای، ۱۶۱۱، جزء ۳، ص: ۸۹)

۷-۴-۴. فتوا از طریق مسجد

«و یستقتونک فی النساء قل الله یفتیکم فیهن...» (نساء: ۱۲۷) ای پیامبر از تو درباره زنان پرسش می‌کنند، بگو: «خدا در مورد آنان به شما پاسخ می‌دهد» (قرشی، قاموس قرآن، ج ۵، ص: ۱۵۲).

علما را قرآن اهل ذکر خطاب فرموده و مسلمانان را مأمور ساخته که از علمای عصر خود مسائل را پرسان نموده و طلب مذاکره نمایند؛ «قاسألو أهل الذکر إن کتم لا تعلمون» (نحل: ۴۳) از علما مسائل را بیاموزید اگر مسأله‌ای را نمی‌دانید؛ ایجاب می‌کند که امامان و خطبای مساجد به مسلک و رشته فتوا وارد باشند؛ مسائل را توضیح و فتوا صادر نمایند و مردم از تاریکی جهالت نجات پیدا کنند.

۸-۴-۴. ایجاد کتابخانه و نشریه مسجد

تمام مساجد شرایط کتابخانه را آماده سازد، علاقه‌مندان به علم و معرفت در مسجد و اماکن دیگر به مطالعه کتب بپردازند، با موجودیت کتابخانه‌های فعال در مساجد نقش مسجد بیشتر خواهد گردید؛ بسیاری از خانواده‌ها کتب اضافی را داوطلبانه به کتابخانه‌های مساجد تسلیم و اهدا خواهند نمود با استفاده از این روش کتابخانه‌های مساجد غنی از کتب خواهد گردید.

۹-۴-۴. مجله سالانه مسجد

مجله سالانه مسجد منتشر و موضوعات مختلف، از جمله موضوعات اسلامی، فرهنگی ادبی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی... شامل مجله گردد، تمام فعالیت‌های مساجد را انعکاس داده نواقص و ضرورت‌های مسجد را در مجله سالانه مسجد به‌طور واضح و روشن پیشنهاد کند تا فعالیت مسجد در تمام نقاط کشور انعکاس قابل ملاحظه یافته و افراد خیراندیش و مؤسسات خیریه به آسانی بتوانند به‌طور مستقیم به مساجد کمک و همکاری نمایند.

۱۰-۴-۴. کنفرانس و سیمینارهای علمی مسجد

با استفاده از جایگاه معنوی و اجتماعی مسجد علما و خطبای مساجد می‌توانند؛

محافل مهم علمی را برگزار نمایند تا از این آدرس و جایگاه مسجد در حل اختلافات مذهبی، اجتماعی، دینی، فرهنگی و حل منازعات ملی و... مفید واقع شود و وضعیت جامعه اسلامی بهبود پیدا کند.

۱۱-۴-۴. هدایا و تحایف علمی مسجد

«إن المصدقین و المصدقات و أقرضوا الله قرضاً حسناً یضاعف لهم و لهم اجر کریم» (حدید: ۱۸)

«بیگمان مردان و زنان صدقه‌دهنده و کسانی که به خداوند قرض نیکو می‌دهند (پاداش) آنان چندین برابر داده می‌شود و آنان پاداشی گران‌قدر دارند». با توجه به آیه فوق پیشنهاد می‌گردد که صندوق مسجد تأسیس و با استفاده از صندوق گردآوری کمک مسجد، هدایا و تحفه‌های به خدمت‌گزاران مسجد و شاگردان ممتاز مساجد اهدا گردد.

۱۲-۴-۴. سایت و آدرس الکترونیکی مسجد

هر مسجد با ایجاد یک آدرس اینترنتی و شبکه اجتماعی تحت مدیریت و رهبری سالم به فعالیت آغاز کند، از این طریق بتواند به فعالیت‌های آموزشی و علمی بپردازد و به علاقه‌مندان معارف اسلامی و مساجد مصدر خدمت شود.

نتیجه‌گیری

مسجد جایگاهی است که نقش بسیار زیادی در تربیت فرد و بازسازی اجتماع و حاکم کردن دین در جامعه دارد. باید مسلمانان به مساجد روی آورند و آن را پایگاهی برای عبادت و جایگاهی برای تربیت و ساختن جامعه تبدیل کنند. شرایط امروزی جامعه اسلامی خبر از وضع پریشانی، ناامنی، جنگ، خشونت، ظلم، تعدی، قانون‌شکنی و دین‌گریزی می‌دهد.

جوانان بیش از پیش به دام مکاتب فکری لائیک، و سکولار درآمده و دشمنان اسلام با جنگ‌های تحمیلی، انفجار، انتحار، ناامنی، سرقت خشونت‌های مختلف که در کشور اسلامی ما سال‌های متمادی جریان دارد و حتی این بدبختی‌ها

فضای داخل مساجد را هم مختل و ناامن ساخته است؛ نمازگزاران مساجد هم در امن نیستند.

این وضعیت نامیمون و تحمیلی برنامه‌ای است از سوی دشمنان اسلام که جماعت و برنامه‌های اسلامی مساجد را مختل و متوقف بسازند؛ و دین را به یک امر شخصی و انفرادی تبدیل کنند؛ فقط شامل نماز در خانه و روزه‌ی پنهانی باشد؛ با این نقشه می‌خواهند جوامع اسلامی را زیر سیطره خویش قرار داده و قانون دست‌ساخته خود را در زندگی فردی و اجتماعی ما مسلمانان تحمیل کنند.

منابع

قرآن کریم

الف: کتب فارسی

۱. آکادمی علوم افغانستان (۱۳۸۹)، دایره‌ی المعارف آریانا، کابل: انتشارات نبراسکا.

۲. جزایری، شیخ ابوبکر (۱۴۲۲)، آداب مسجد، مترجم: نورمحمد نوری، بی‌جا.

۳. جمعی از نویسندگان (بی‌تا)، تهاجم فرهنگی.

۴. حسینی، سید غلام‌رضا (۱۳۷۵)، مفردات الفاظ قرآن، چاپ دوم، تهران: انتشارات رتضوی.

۵. خرم شاهی، بهاول‌الدین (۱۳۸۱)، دانشنامه قرآن‌پژوهشی، چاپ دوم، تهران: انتشارات گلشن

۶. رضایی، محمدعلی و جمعی از پژوهشگران (بی‌تا) تفسیر قرآن مهر، چاپ اول، قم: مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی.

۷. ریاست تدقیق و مطالعات علوم اسلامی وزارت ارشاد حج و اوقاف (۱۳۹۶)، خطبه‌های جمعه، کابل: مطبعه طباعتی و صنعتی.

۸. شاکری، سید رضا و محمدی، حیدر (۱۳۸۵) حدیث مسجد (مجمع احادیث شیعه و سنی درباره مسجد)، چاپ دوم، تهران: انتشارات فراز اندیش سبز.

۹. شیرودی، مرتضی (بی‌تا)، جهانی‌سازی در عرصه فرهنگ و سیاست، بی‌جا.

۱۰. قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۱)، قاموس قرآن، چاپ ششم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۱۱. مصطفوی، حسن (۱۳۸۰)، تفسیر روشن، چاپ: اول، تهران: مرکز نشر کتاب.

منابع عربی

۱۲. إبراهيم، مصطفى (بی‌تا)، المعجم الوسيط، بیروت: اداره نشر دارالدعوة.
۱۳. أبو حبيب، سعدی (الطبعة الثانية ۱۴۰۸) القاموس الفقهي، دمشق: الناشر دارالفکر.
۱۴. أحمد بن محمد بن حنبل (۱۴۱۶)، مسند امام احمد بن حنبل، مصر: الناشر دارالحديث.
۱۵. اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲)، المفردات فی غریب القرآن، چاپ اول، بیروت: دارالعم.
۱۶. البخاری، أبو عبدالله محمد بن إسماعیل، (۱۴۰۷)، الصحيح البخاری، چاپ: سوم، لبنان: دار ابن کثیر.
۱۷. البيهقي، أحمد بن الحسين (۱۴۲۴)، السنن الكبرى البيهقي، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۱۸. ترمذی، محمد عیسی بن سوره (۱۳۹۵)، سنن ترمذی، چاپ سوم، مصر: مطبعه مصطفى.
۱۹. الزاهدي، حافظ ثناء الله (۱۴۲۳) افصول فی مصطلح حديث الرسول، پاکستان: صادق آباد.
۲۰. الزحيلي، روحبت (بی‌تا) الفقه هالاسلامی و إدلته، الطبعه: الرابعه، سوريه: دارالفکر.
۲۱. السجستاني، أبو داود، سليمان بن الأشعث (بی‌تا)، سنن أبي داود، بیروت: دارالفکر.
۲۲. اسعدون، عبدالعزيز (۲۰۰۱)، الفقه الواضح المسألهی و أدلتها، بی جا.
۲۳. الشنقيطي، محمد الأمين متوفی (۱۳۹۳ هـ ش) (بی‌تا)، تفسير اضواء البيان.
۲۴. العرفج محمد بن علی (۱۴۱۹)، المشروع و الممنوع فی المسجد، الطبعه: دارالفکر.

الأولى، السعودية: وزارة الشؤون الإسلامية و الأوقاف والدعوة و الإرشاد المملكة العربية السعودية.

۲۵. الفاروقى محمد بن على (۱۹۹۶) موسوعة كشف اصطلاحات الفنون و العلوم، الطبعة الأولى، بيروت: مكتبة لبنان ناشرون.

۲۶. القرشى، إسماعيل بن عمر بن كثير (۱۴۱۹) تفسير القرآن العظيم (ابن كثير)، چاپ اول، بيروت: داركتب العلميه، منشورات محمد على بيضون.

۲۷. القزوينى، محمد بن يزيد، ابن ماجه (المتوفى: ۲۷۳ هـ ق)، (بى تا) سنن ابن ماجه، بيروت: دارالفكر.

۲۸. الامام جعفر الصادق (۱۴۰۰) مصابيح الشريعة، لبنان: بيروت.

۲۹. النسائى، أحمد بن شعيب (۱۴۱۱) سنن النسائى الكبرى، بيروت: دارالكتب العلميه.

۳۰. النيشابورى، مسلم بن الحجاج بن مسلم (بى تا) صحيح مسلم، بيروت: دارإحياء اتراث العربى.